

BİR ÖYKÜ KUŞAĞINDA ÇAĞ ALGISI VE DEĞERLER YİTİMİ HEINRICH T. BÖLL: AN DER BRÜCKE

Melik BÜLBÜL (*)

Özet

Farklı dil ve kültür dizgesinde yazılmış yazınsal metinlerin çözümleme süreçleri, sanıldığından çok daha fazla bilgi, birikim ve beceri gerektirir kuşkusuz. Yazınsallık değerleriyle örülü bu ürünlerin alınılanması ve değerlendirilmeleri bir takım yetkinlikleri zorunlu kılar. Bu bakımdan, yazınsal bir metin, anlamsal katmanlarıyla okuma süreçlerinde diğer metin türlerinden farklı bakış, okuyuş, çözümleme ve izleme faaliyetlerini gerektirir. Bu anlamda ele aldığımız öyküyü, yazarın yaşam ve deneyimler kuşağı ile dönemsel algı biçimlerinin ortak kesitinde, okur odaklı yaklaşımlarla irdelemeye çalıştık. Farklı öğrenci gruplarından oluşan çalışmalar doğrultusunda kimi çözüm önerileri oluşturmayı da, çalışmanın önemli bir parçası olarak gördüğümüzü belirtmeliyim burada. Bu sayede, öğrenci bakış açısının ve sınıf ortamının oluşturduğu koşullar altında, özgün değerlendirmelerle, metne dönük yeni bakış yaklaşımların oluşmasını sağlamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Yazınsal metin, çağ algısı, çözümleme, okur.

Age-Perceptions and Valueslost in a Short Story

Heinrich T. Böll: An Der Brücke

Abstract

Analysis of literary texts written in different languages and cultures in string processes, thought a lot more knowledge, experience and skill of course requires. Detection of these products are built from literary values and competencies requires a number of reviews. In this regard, a literary text, the process of reading other text types in different layers of the semantic point of view, requires reading analysis and monitoring activities. In this sense, we have dealt with the story, the author's life and experiences are common forms of generation and perception of periodic cross-section, reader-oriented approaches have tried to explore. Line with the activities of different student groups to create solutions to some of the work we saw it as an important part of mention here. In this way, students and classroom environment point of view of network conditions, the original assessments, pointing to the text tried to ensure the formation of new perspectives.

Key Words: Literary texts, age- perception, analysis, reader.

*) Doç. Dr., Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi ABD.
(e-posta: bulbulm@atauni.edu.tr)

Giriş

Heinrich Theodor Böll (21 Aralık, 1917 - 16 Temmuz, 1985) Alman yazar, 1972 Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi. 1917'de Köln'de doğdu. 1924 yılında okula gitmeye başladı. 1937'de liseyi bitirdi. 17 yaşında şiir yazmaya başladı. 1938 yılının sonbaharında çalışma kampına, bir yıl sonra da askere alındı. Piyade olarak, doğu ve batı cephesine gönderildi. 1945 yılının Nisan ayından Eylül ayına kadar, İngilizlerin ve Amerikalıların elinde savaş esiri oldu. Savaş bitip Köln'e döndükten sonra, hem üniversite öğrenimini sürdürdü hem çalıştı. 1947 yılında ilk kısa öyküsü *Haberci*, sonra ilk romanı *Ademoğlu Neredeydin?*, *Ve O Hiç Bir Şey Demedi* yayınlandı. Yapıtlarında İkinci Dünya Savaşı'nı, özellikle de insanların nasıl savaştıklarını, savaşın yıkıntılarını ve acılarını anlattı. Birey-toplum anaforu içinde, savaşın çirkin yüzünü keskin değini ve çizgilerle değerlendirdi. 16 Temmuz 1985 yılında, çalan kapı ziline koşarken merdivenden yuvarlanarak hayatını kaybetmiştir.

Yazar, yapıtlarını ele alırken aklında tek bir gerçek vardı. Savaşın korkunç yüzü, yanında yoksulluk ve zor koşullar getirmiş, onun ve tüm dönem insanının hayatını değiştirmişti. Mayına bastığı için yaralanan dizini iyileştirebilmek için para gerekiyordu. O yüzden Böll, beş gün boyunca evden çıkmadan eser yazmış, yayınevinden aldığı para ile de dizini eski hale getirmeyi başarmış ve yazar olarak kariyerini devam ettirebilmiş biridir. Ele aldığımız *Die Ungezaehlte Geliebte* adlı öykü, bu bakımdan yazarın öz yaşam öyküsünden derin izler taşıyor denebilir (Bk. Schwarz, 1968; 105).

Çevresinde savaş yılları sonrasında acı çeken onlarca çocuğu gördükten sonra yazmaya büyük istekle devam etmiştir. Kendisi, savaş sonrası koşullardan, yoksulluk, açlık ve hastalık gibi sıkıntılardan hem kendi geçtiğinden ve hem de çevresinde aynı sıkıntılardan acı çeken birçok insanı gördüğünden, hiçbir zaman çocuk sahibi olmak istememiş, kendi deymiyle "Böyle bir dünyaya çocuk getirmek" i göze alamamıştır (Schwarz, 86) .

Metin ve Çağ Algısı

Böll'ün ele aldığımız kısa öyküsü *An Der Brücke* (Böll, 1994; 62), kendi kavram dünyası içinde yazarın yaşadığı dünyaya, insan çevresine ve kendi ortamına olan bakışını en iyi biçimde açıklayan bir üründür. Kısa öykü özelliklerinin en somut biçimde, ince dokunuşlarla işlendiği bu çalışmasında yazar, kendi dünya görüşünü de bir bakıma ele verir gibidir. Kuşku çağının eşliğinde Mesihsel bir bekleyişle, bir bakıma olacaklara ön sezisel bir uyarıyla değinmeye çalışan yazar, yazının gücüyle insanlığa mal olabilecek olumsuzlukları iniltilelerle bir insan evreninden dile getirir. Bu uyarı, cılız bir ses olarak yankı buluyor olsa da, yazarın evreninden bakıldığında, bir yaşam felsefesinin veya insanlık dramının insan felsefesine dönüştüğü bir halkadan düşen etkili huzmeler konumundadır denebilir. Bu bağlamda bekleyiş imgesi ile köprü imgesi arasında yakınlık kurulabilir. Yani, sonu gelmeyen, daha doğrusu gelmeyecek olan bir bekleyişin, umut-bekleyiş veya umutsuzluk-bekleyiş arasında alışık bir yaşam formasyonu oluşturduğu ve bunu öykü kişinin düş dünyasını biçimlendiren bir algıyla gerçekleştirdiği söylenebilir (Bk. Hutchings, 2005; 145) .

Yazarın, An Der Brücke veya diğer adıyla Die Ungezaehlte Geliebte (Sayılmayan Sevgili) adlı kısa öyküsü, seçilen sözcük dağarı, sınırlı sözcük kümesine rağmen içerdiği düşünce yoğunluğu, etkin çağrışım halkaları, yan anlam-düz anlam ilişkisinin neden olduğu anlam katmanları, okurun düşlemine devindiren sözcüksel anlam gücülüğü hep birden üst perdeden bir yorum alanı oluşturmaktadır (Bk. Bülbül 2008, 79). Ele aldığımız Kısa Öyküyü sınıf ortamında öğrencilerle yürüttüğümüz bir dizi uygulama aşamalarından sonra yeniden yorumlamaya çalıştık. Uygulamanın gerçekleştiği birim, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitim Anabilim Dalı'dır. Bu ABD'nın 1. ve 4. Sınıf öğrencilerinin katılımıyla gerçekleşen uygulamalı çalışmamız, her şeyden önce çok verimli ve özellikle öğrenci grupları açısından çok işlevsel geçti diyebiliriz. İki farklı sınıfın 4 ayrı gruptan oluşan öğrencileri tarafından benim idaredeki uygulamalı yorumlama çalışmaları, farklı ortamlardan ve yine farklı çevresel algıya sahip yörelerden gelen öğrencilerin, özellikle farklı bir kültür dizgesinde yazılmış yazınsal ürünlere ve buralardaki olaylara bakışlarındaki farklılıklar da söz konusu olunca, daha da çekici ve zengin bir alımlama ve yorumlama kuşağı oluşturdu.

Öykünün, sınıf ortamında değişik öğrenci grupları arasındaki algı ve çözümleme eylemlerine geçmeden önce, tematik arka planına ve düz anlamsal alanına değinmek yerinde olacaktır. Olay, birinci tekil kişi anlatıcı perspektifinden aktarılmaktadır. Öykü kişisi, kendi varlık serüveni içinde yaşamsal sıkıntılarını kendi ortam verileri çerçevesinden değerlendirerek, okuruna bir mesaj alanı yaratmayı amaçlamaktadır. İronik bir ince eleştiri ile kendi ruh içi konuşmalarından ve fiziksel konumundan söz ederek olaya başlayan öykü kişisi, anlamlı değişimlerle kendi ortamına ve kendini çevreleyen varlık kuşağına keskin, ancak silik eleştirilerle karşı durmaya çalışır. Öyküyü üç değişik kesitler kuşağında değerlendirmek olasıdır: bunlardan ilki, öykü kişinin kendi dünyasının betimlenmesi; ikincisi, dış dünyasının belirleyici ve egemen güçlere sahip çevresinin figüranlarının oluşturduğu ortamı; üçüncüsü ise, sevgili imgesiyle biçimlenen özel bir alanın varlığıdır (Bk. Ranicki 1985, 210).

Seçilen Öğrenci Grupları ve Metne Yaklaşım Biçimleri

Öğrenci gruplarını birinci ve dördüncü sınıflardan seçmemizin özel bir amacı vardı. Değişik grupların dil-anlam becerileri ve algı- çözümleme yeteneklerinin ne gibi sonuçlar ortaya çıkarabileceğinin izlerini sürmeye çalıştık. Bu uygulamalı çalışma, verilerin ve değerlendirme ölçütlerinin değişik ortamlardan gelen öğrenci gruplarında ne gibi çağrışım alanları yaratacağının da heyecanlı yanını ortaya koymaya yetti. Çünkü, farklı bir kültür dizgesi içinde oluşturulmuş yazınsal bir metnin, ön anlam ve arka anlam ilişkilerinde, değişik kültürel ortamdan gelen okurlara daha ne gibi alımlama ve yorumlama olanakları sunacağı, anlam üretimi ve metinsel varlığın tüketimi gibi verimli süreçlerin başlatılması bakımından potansiyel bir güç ve veri olacağı açıktır. Buna en somut değerlendirmelerle tanık olduk. Yazınsal metinlerin farklı bir kültürel ortamda yapılandırılmış olmasının alımlama ve çözümleme becerilerini etkinleştirmelerine olan katkıları, yapılan çalışmalarla yoğun bir biçimde ortaya konmaktadır (Bk. Sayın, 1994;122-123). Bunun nedeni, yazınsal metinlerin yazınsal değerle örülü olmasındandır. Yine aynı değerler çizgisinde Jakobson:

“Edebiyat biliminin nesnesi yazının kendisi değil, yazınsallıktır. Bir başka deyişle, bir yapıtı yazınsal kılan değerler sistemidir” der. (1977;16).

Öykünün biçimsel alan ilişkilerinden yüzeysel anlamını şöyle tanımlayabiliriz: bedensel engelli bir adama, sıra dışı bir biçimde yine sıra dışı bir görev vererek yaşama bağlamaya çalışan egemen erkin, adam-ış ahlakı! ilişkilerinden doğan kimi ironik yaşam kesitlerine yönelik tutumunun betimlenmesine tanık olunmaktadır (Bk. Ranicki 1985, 213). Bunun arka planına inilerek metin çözümleme teknikleri bakımından bir çalışma yapılacak olursa, o zaman kimi düşünce kazılarının yapılması kaçınılmaz olacaktır. Bu süreç de, okur-çağ algısı ve ortam koşullarının verileri ışığında gerçekleşecek bir ağı gerekli kılmaktadır. Bu noktada yazarın öz yaşam öyküsünden de kimi izler düşürerek, öyküye derinlemesine bir yorum katmanı oluşturmak kaçınılmazdır. Savaş sonrası ülkesine bedensel, ruhsal ve düşünsel olarak bir takım yitimlerle dönmek zorunda kalan birinin gözünden, içinde bulunduğu ortamın kokuşmuşluğunu, yıkımlarını, sıradanlaşan insansal ilişkilerinin nefrete dönüşen yanlarını, hafife alınan değerlerin bıraktığı trajikomik izlerini en keskin eleştirel bir tutumla betimlenmesinin fotoğrafıdır metinsel içerik.

Bu açıdan bakıldığında, metinsel anlamın izlerini, kısa öykü olmasına karşın, geniş bir yelpazede ele almak ve yorumlamak kaçınılmaz görünmektedir (Erden, 2002). Bu, bilindiği gibi kısa öykülerin yapısal özelliklerinin gereğidir zaten. Metin üzerinden bizim, öğrenci gruplarıyla yürüttüğümüz uygulamalı çalışmaların sonuçlarına ve değerlendirmelerine geçmeden önce, hangi metinsel tutum ölçeklerinin belirlendiğine değinmek yararlı olacaktır. Öğrencilerden elde ettiğimiz değerlendirmeler ışığında iki farklı ölçeklendirme yaptık. Bunlardan biri, birinci sınıf öğrencilerinin değerlendirmelerini, diğeri ise dördüncü sınıf öğrencilerinin değerlendirmelerini içermektedir. Öğrenci değerlendirmelerini belirleyen ölçütlerimizi, yazınsal metinlere yaklaşım tutarlıkları ve metinsel çözümleme stratejilerindeki yetkinlik durumları biçiminde belirledik. Bunun alt birimsel öğelerini de, ağırlıklı konu paradigmaları biçiminde sınırlandırdık: yalnızlık, aşk, para, intikam, hastalık, umutsuzluk, güven sorunu, ilgisizlik, çaresizlik, engelli olma sorunu, vicdan sorunu, ruhsal sorunlar ve travmaları, savaş olgusu ve bunun olumsuz izleri, özgürlük sorunu, psiko sosyal sorunlar, adaletsizlik, toplumsal çatışmalar, fark yararı, işsizlik sorunu...vb.

Birinci sınıf öğrencilerinin öyküye yönelik yaklaşımları ve bunun ışığındaki değerlendirmelerini şöyle sıralayabiliriz: sınıf ortamında önceden metinle ilgili olarak herhangi bir ön bilgi vermeyi uygun bulmadık. Bunun bazı nedenlerinin olduğu açıktır. Öğrenci önceden belirlenmiş belli stratejiler doğrultusunda sınırlı bir çerçeveden metne ön yargılı olarak bakmak zorunda kalmaması ana amaçlardandı. Bu nispeten sağlandı denebilir. Öğrencinin kendi kültürel bağlamı ve buna paralel algı biçimi, metine olan düşünce üretimlerinde asıl olarak istenen özelliklerdi. Böylece yabancı dilde yazılmış yazınsal metinlerle, kendine özgü alımlama biçimleri arasında kimi eleştirel değerlendirmelerin yapılabilmesi kolaylaşacaktı. Birinci sınıf öğrencilerinden de metinsel verilere uygun kimi keskin yaklaşımların çıktığına tanık olmamız çok şaşırtıcı oldu denebilir. Bunları değerlendirme aşamalarında görmemiz bizi gerçekten heyecanlandırdı. Öğrencinin

özgün-yabancı değerler ve bu değerlere bakışlar arasında kimi öz değerlendirmeler yapma olanağı yakalaması ve bu sayede kendini sınama ortamı bulması, çalışmanın diğer olumlu yanlarını oluşturdu diyebiliriz.

Birinci sınıf öğrencilerinin metne yönelik değerlendirmeleri: yazın olgusuyla ve yazınsal metinlerin diğer kullanmalık metinlere göre ayırt edici özellikleri bakımından yeterli bilgi düzeyine sahip olamamalarına karşın, ders ortamında yürütülen yazınsal metinlerle karşılaşma, bunlarla çalışarak düşünce üretme ve öğrencide belli bir farkındalık uyandırma ve bilinç düzeyi oluşturma adına yapılan çalışmaların etkisi olsa gerek, sevindirici saptamalarda bulunan öğrenci sayısı az değildi. Bu bağlamda, bu grup öğrencilerinin metinle sürdürdüğü yorumlama çalışmaları sırasıyla şöyle gelişti: kimi öğrenciler, metinde yer alan öykü kişinin kimsesiz biri olduğuna yönelik düşünceler ileri sürdü. Ailesinin, çocuklarının ve yakınlarının olmaması bu düşüncelerini güçlendirdi metinsel olarak. Ayrıca, kendini feda ettiği değerlerden hiç biri artık onu yaşama döndürmeye, tutundurmaya yetmediğini ileri sürenler de oldu. Kimi öğrenciler, öykü kahramanının durumunu sıradan görüp, kabulcü bir yaklaşımla karşıladı. Başka öğrencilerden ise, daha arkaplan odaklı yaklaşımlar çıktı. Köprü motifini, adamın geçmiş ve gelecek arasında bir karşılaştırma yapması için seçilmiş bir öge olarak gördüler. Bununla öykü kişisi, bir öz eleştiri yapma imkanı bulmuş oluyordu onlara göre. Dolayısıyla da okuru öz eleştiri yapmaya yönlendiriyordu böylece. Bazı öğrenciler güven-güvensizlik üzerine metindeki içsel anlamı konumlandırıyordu.

Öğrencilerin bazıları da, umutlu olmanın insan yaşamındaki ölçülmez değerine atıfta bulunuyordu. Yitirilen değerlerin neden olduğu yıkımlar üzerinden verilmeye çalışılan derslere, metince dikkat çekiyorlardı. Metinde yer alan anlamın izlerini sürerek, tutunamayanların tek tutunacak dallarının yaşamda küçük sayılabilecek şeyler olduğunun altını çiziyorlardı. Yaşama sevincine dönüşen 'kız' motifyle buna dikkat çekiyorlardı. Bazıları ise, köprü imgesinin üzerine dikkatleri çekerek, bunun iletişim ögesi gibi metinde bilinçli olarak yer aldığını ileri sürüyorlardı. İletişim sağlayan tek fırsatın sevgili ile adamın ortak buluşma yeri olan bu köprüdür onlarca. Ayrıca matematiksel olarak ölçümlerin metinde yer almasını da önemli bulan bir kısım öğrenci, bunun çağımızın genel sendromu haline dönüşen sayısal değerlerin insanın yaşamına duygu yüklü değerlerden daha çok girdiğini ve bunun da insan yaşamını olumsuz etkilediğini ileri sürdüler. Duyguların matematiksel olarak ölçülemeyeceğini, öykü kişinin istatistik görevlilerine bu yüzden yanlış bilgi vermek zorunda kaldığını ve bu davranışını onlara bir tepki olarak ortaya koyduğunu dile getiriyorlardı. Duyguların sayısal olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürüyorlardı. Bazı öğrenciler, adamın bedensel engelli oluşunu sembolik olarak, sosyal değerlerin yitirilmesine, önemsizleşmesine bağlayarak, çağ eleştirisi yapıldığını dile getirmeye çalışıyorlardı.

Bu grup öğrencilerinden kimisi de, adamın sağlığı ile birlikte yaşama dair tüm inançlarını da kaybettiğini ileri sürüyor ve bu yüzden sağlık sorunları ile yitirilen değerler arasında mantıksal ilişkiler kurma yoluna gidiyorlardı. Bazıları ise metinde yer alan kimi kavramlardan hareketle bir anlam kuşağı oluşturmaya çalışıyorlardı. Örneğin

‘Triumpf’(UG, 62) sözcüğü üzerinden kimi düşünceler üretme yollarına gidiyorlardı. Bu kavram ile, iş verenlere yönelik bir intikamın alındığı düşüncesini paylaşıyorlardı. Çünkü onlara göre, bağımlı oldukları değerlerden mahrum kalmak, zaferden mahrum kalmakla eş değerdedir. Bu bilinçle adam, onlara yanlış bilgiler vermeye çalışarak onların sevincine engel olama yoluna gidiyordu. Bu bir bakıma metin kahramanlarının arasında sürdürdükleri sessiz bir savaşın, normal yaşamda da devam ettiğine işaret ediyordu.

Bazı öğrenciler toplumsal duyarlılığın yok oluşuna dayalı insansal sorunlara vurgu yaptı. Bu sayede toplumun bireylerine belli bir bilinç aşılamanın, olası olacağını ileri sürüyorlardı. Öykü kişinin içinde bulunduğu durum, duyarsız toplumun algı biçimini gösteriyordu. Bazıları yine savaş olgusuna dikkatleri çekerek, savaşın insan psikolojisi üzerindeki derin izlerine gönderme yaptılar. Bu sendromun insan yaşamında korku, uyumsuzluk, umutsuzluk gibi sorunlara yol açtığını metinsel veriler üzerinden ele aldılar. Kimi öğrenciler, duygusal tarafların tutumlarının belli sosyal ölçütlerle kontrol altında tutulması gerektiğine olan inançlarını ileri sürdüler. İş ahlakı açısından metne yaklaşanlar, kendi kültürel ortamlarından izler düşürmeye çalışmış ve bu bağlamda daha sağlıklı insan ilişkilerinin ve diyalog biçimlerinin nasıl olması gerektiği noktalarına açıklama getirmişlerdir. Kimileri de yine sayıların olası yüzü ile yaşamın gerçek yüzü arasındaki keskin çelişkileri gözler önüne sermeye çalıştılar.

Bu grup öğrencilerinden metnin, umut ve yoksunluk arasında var kalma savaşının yansımalarına barınak olduğunu savunanlar da çıktı. Çağ sorunları ekseninde anlamlı bir tespit olarak bu yaklaşım da dikkat çekiciydi. Yine savaş ile ilişkilendirilerek metinde, savaş gazisi ve mağduru kişinin baş figür olarak (Protagonist) yaşadıklarını, ironi tarzında kimi ince değinilerle anlatmasının işlediğini düşünenler oldu. Böll hakkında ön bilgi sahibi olanlar, savaş ve insan üzerinde olumsuz etkilerini göz önüne alarak metne yaklaşmaya çalışmışlardır. Bu yaklaşımları, var olan düzene bireysel olarak direnme biçiminde geliştirilen tutumlarla sergilendiği düşüncesine bağlı olarak ortaya koydular. Bazıları varoluşsal bir perspektiften metne yönelerek, öykü kişinin kendini gerçekleştirdiği tek teselli barınağı olarak ‘Köprü’(an der Brücke) motifinin kullanıldığına vurgu yaptı. Öykü kişinin, ruhsal sorunlarının olduğunu ve çağımızın birey-toplum ekseninde yer alan sıradan sorunlar ağının bir uzantısı olarak bunun geliştiğini dillendiren öğrenciler de oldu.

Umut ve hayallerin insan için önemine vurgu yapan öğrenciler de oldu. Bunların gerçekleşmesine ön ayak olacak olumsuz olayların yaşamsal etkisine değinen bu öğrenciler, insanın kendi yaşamında tanık olduğu olumsuzlukların, kendini düşünsel ve bedensel olarak daha güçlü kılacağı yönünde düşünceler ileri sürdüler. İnsanın duygu taşıyan, bu yönünün ağır bastığı bir canlı olduğunu ve değerlerin insan için var olduğunu savunanlardı bunlar. Adamın bedensel sakatlığının olduğuna ve bunun nedenin kasıtlı olarak karanlıkta kaldığına dikkat çeken öğrenciler, bununla okurun kimi düşünceler üretmesini amaçlandığına inandıklarını bildirdiler. Öğrenciler arasından ‘kadın’ olgusuna farklı bir yorumlama getirenler de oldu. Kadını, bir intikam aracı olarak gören bu öğrenciler, bu sayede öykü kahramanının yaşamındaki aksaklıklara neden olanlardan öç aldığına

inandıklarını belirttiler. Yine aynı odakta kadın imgesini, çağ insanı için özgürlük simgesi olarak değerlendirip, bu olguyla bütünleştirdiler. Adamın geçmiş ile gelecek arasında, tutunamayanların genel yaşamsal dramı olduğuna işaret eden öğrencilerin yorumlamaları da uyarıcıydı.

Öykünün yorum tekniği açısından başlık kısmına önem veren öğrenciler ise, köprü motifi ile, insanlar arasındaki iletişim sorununa negatif bir transfer yapıldığına yer verdiler. Yine çağ sorunsalı üzerinden kimi çözümlemelere yönelen öğrenciler, savaş ve sonuçlarına gönderme yaparak, absürd bir yaşamın figüranları olan insanların absürd işlerle birlikte betimlenmelerinin çağ insanına, öz denetim ve öz eleştiri becerisi edindirmeye yönelik uğraşlar olduklarını dile getirdiler. Anlamsızlıklar üzerine konumlanmış bir yaşamın mantıksal ilişkiler açısından değerlendirilemeyeceğinin altını çizdiler. Her şey komik ve bir oyunun parçaları gibidir onlarca. Bu açıdan bakıldığında, adam ile köprüden her gün iki kez geçmek zorunda olan kızın arasındaki ilişkiyi, komik bir yaşamsal ilişkinin insanlar arası ilişkiler düzlemindeki iz düşümü olarak algılandı doğal olarak. (Bk. Özbek, 7).

Ayrıca yaşamın çok kutupluluğuna vurgu yapan öğrenciler, karamsarlık-iyimserlik çizgileri arasında sıkışan yaşamın daralan anlamsızlıklarla dolu alanlarına dikkat çektiler. Metnin, yaşamın değerler kuşağında insana ödettiği karşılıkların bedelleri ve bunun yol açtığı olumsuzlukların fotoğrafı olduğunu ileri sürdüler. Metinsel ip uçlarından yola çıkan bu grup öğrencilerinin insan, çevre, dış ve iç dünya algılamaları kuşağında değerlendirmeler yaparken, insan psikolojisinin önemine değinmek zorunda kalmakta olduklarını gördük. Bunda ders ortamında metin yorumlama teknikleriyle ilgili olarak yürütülen stratejilerin etkisinin büyük olduğuna kanaat getirdik. Bu anlamda öğrencilerle yürüttüğümüz bu uygulamalı çalışmanın önemli bir nedeni de, öteden beri bir sorunsal olarak ortada bulunan yazınsal metinlere yaklaşırken, karşılaşılan güçlükleri ortadan kaldırmaya yönelik kimi çözüm önerilerinin geliştirilebilmesidir. Bu bakımdan önemli veriler elde ettik diyebiliriz. Bu verilerin ışığında, öğrencilerin neler yapması gerektiğine ve yazınsal metinlerle sürdürülen çözümleme çalışmalarında hangi noktalara dikkat etmeleri gerektiğine yönelik ip uçları yakalamayı kolaylıkla sağladık diyebiliriz.

Diğer öğrenci grubumuz olan dördüncü sınıf öğrencileriyle birlikte yürüttüğümüz çözümleme çalışmalarını da aşağıdaki akış biçiminde sıraladık: bu grup öğrencileri ilk grup öğrencilerine oranla okuma, anlama, yorumlama becerilerinde doğal olarak daha yetkin bir konumdaydılar. Yaklaşım biçimleriyle bunu somut olarak ortaya koymasını da bildiler. Öğrencilerin farklı dil becerilerinden oluşan gruplardan gelmeleri bizim tutum ölçekleri belirlememiz açısından büyük önem taşıyordu. Bu sayede farklı dil becerileri ve yetkinliğine sahip öğrencilerin ortak metne yaklaşırken, metin çözümleme stratejileri bakımından donanımlarını ortaya koymaları ve belli ölçeklerde yazınsal metinlere yaklaşımları, bize daha neler yapılması gerektiği noktasında açık ip uçları verdi doğrusu. Bunların izlerini sürerek, kimi çözüm önerileri getirebilme olanaklarını yakaladık diyebiliriz.

Bu grup öğrencilerinden de metne yönelik çok boyutlu ve anlam aralıkları sıkı olan yorumlamalar ortaya çıktı. Özellikle imgesel ve anlamsal olarak pek geniş bir yelpazeden

metne yaklaştılar ve oldukça çarpıcı çözümleme örnekleri oluşturdular. Bu öğrencilerden büyük çoğunluğu metinsel ip uçların izini sağlıklı bir biçimde sürerek daha mantıksal çözümlenmeler yapmayı başardılar denebilir. Daha çok yitirilmiş değerlerin insansal olarak ne gibi sosyal, ruhsal ve bireysel tahribatlara yol açabileceğini kimi örneklemelerle dile getirmeye çalıştılar. Bu bağlamda öğrencilerden bir kısmı, toplumdaki soyutlanmış insanların da, yitirilmiş değerler kuşağında, kendilerini yeniden gerçekleştirebilecekleri inancının kendilerini insan olarak algılamalarına ve algılabilmelerine bağlı olduğu görüşünü savundular. Metnin anlamsal arka alanında böyle bir mesajın gizil olarak yer aldığı kanaat getirdiklerini ileri sürdüler. Elde edilen sonuçların metinsel anlama daha yakın olduğunun nedenini, bu grup öğrencilerinin yazınsal metinlerin işlevine olan yakınlıklarına bağlayabiliriz. Son sınıf öğrencileri olarak, yazınsal metinlerin anlamsal katmanlardan (Sinnknoten) oluştuğu gerçeği, kendilerinde belli bir bilinç düzeyi oluşturmuştu ne de olsa.

Bunlardan kimisi metinle ilgili olarak, şu tespitlerde bulundular: bir takım değerler uğruna sağlığını ve dolayısıyla psikolojisini bozan, feda eden insanın, yitirilmiş bu insansal özelliklerinin ve sahip olduklarının kendi adına nelere mal olabileceğinin altı çizilmektedir. Geri dönüşü olmayan kayıpların, insan yüreğinde ve dimağında yol açtığı tahribatların önemine ironik bir tarzda dikkat çekmişlerdir bu öğrenciler. Kimi öğrenciler de önceki grubun ifadeleriyle örtüşen bir anlamda, köprü olgusunu iletişim ögesi olarak değerlendirdi. Öykü kişisine verilen işin anlamsızlığı ile çağın ve yaşamın anlamsızlığına göndermede bulunarak, yaşamın bir bakıma alaya alındığının göstergesini oluşturmuştur bu köprü olgusu onlarca. İstatistiki veriler için sayısal değerler yığınağı oluşturmak, onlar için yaşamsal değerlerin anlamını yitirmesine bir göstergedir. Bir başka düşünce kuşağını ise, verilen işin özelliği gereği, dönem insanına olan saygınlıktan uzak bakışın yansımaları oluşturmaktadır. Bu görev, saçma, gülünç ve anlamsız görülmektedir. Bu da, çağın saçma ve anlamsızlıklar ile biçimlenmiş olmasına bağlanmıştır. Çünkü savaş olgusu, insansal değerleri ve insansal saygınlığı sarsmış ve yitime uğratmıştır. Bu bakımdan, köprü imgesi geçmişin değerler yumağı ile şimdi'nin veya geleceğin kuşku verici yitimleri arasında bir simgesel bağdır.

Bazı değerlendirmelerde de şu ifadeler yer aldı: sevgili motifi, umut motifiyle bütünleştirilmek istenmiştir. Bu sevgili ile, ortak bir yaşama başlama olasılığından söz edilerek, öykü kişisinin beklenti ufkunun bu umutla karşılanması öngörülmüştür. Savaş ve getirdiği yıkımlar, insan yaşamının değerler kuşağını en etkili biçimde alt üst eden faktörler olarak değerlendirilmektedir bu öğrenciler tarafından. Kimi öğrenciler, köprü imgesi ile bölünmüş bir yaşamın iki farklı kıyısında yer alan umut ve umut yoksunu insanlardan söz edildiği inancını paylaşmaktadırlar. Kadın figür, öykü kişisi için, kaybedilmiş tüm yaşamsal değerlerin geri kalanının geri kazanılmasına bir fırsat olduğu düşüncesini yansıtmaktadır. Yeni Gelecek (Das zweite Futur) bu umudun habercisi olabilir(UG, 63).

Bazı grup öğrencileri, metne bağlı olarak bir takım düşünceler üretirken, ağaç, toprak imgeleriyle yaşama tutunma veya tutunamamanın yol açtığı yitimlere dile getirmeye

çalıştılar. İnsansal değerlerin matematiksel sayılarla ölçülmeye çalışılması, yozlaşmış insan yaşamının ironik tarzda değerlendirilmesi onlara göre çağ insanının kayıplarıdır. Bu durumda, duygular kuşağının tek ölçüğünün ancak yürek insanların olabileceğinin altı çizilmeye çalışılmıştır. Daha ritmik açıklamalarda bulunanlar da oldu. ‘Görev’ olgusuna daha bilinçli yaklaşanlar, bunun çağ insanının sorumluluk anlayışında yaşanan erozyonun bir yansıması olduğu açıklamasını getirdiler. (... haben mir einen Posten gegeben, wo ich sitzen kann...). Görevli kişi de bir ara figür olarak, öykü kişisiyle sorunlu diyalog yaşayan bir karakterdir. Çağın sanrılı insanına yönelik eleştirel açılım, bu ara figür üzerinden ortaya konmuştur. İstenmeyen insan tiplmesi. Ara bozucu ve ortam karıştırıcı. Olumsuz kişilik olarak öykü kişisinin karşısına kasıtlı olarak konulmuş ve yürütülen diyalog sayesinde iki farklı insan tiplmesi ortamı yaratılmak istenmiştir. Bu çağın paradoksal yanına simgesel olarak açıklık getirmektedir onlara göre (Bk. UG, 63). Burada iki yanlı bir akış kurgusu saklıdır. Birincisi, öykü kişisinin dış dünyayı alaya alıp ona göre bir davranış biçimi benimsemesi; diğeri ise, dış dünyadakilerin öykü kişisini alaya alıp onunla yaşam pazarlığı içine girmeleridir. Bu metin ve çağ algısı açısından çok anlamlı görünmektedir.

Bazı öğrenciler görev olgusuna daha farklı açıdan eğilmeyi tercih ettiler. Tepkisellik üzerine kurulmuş bir görevin ifası söz konusu edilmiştir. Alaya alınarak ifa edilemeye çalışılan görev, bir tepkinin dışı vurumudur. Bu tepki yaşama, döneme ve dönemin duyarsız insanına karşıdır. Yaşama katkısı gülünç ölçekte olan bu sayısal değerlerin, öykü kişisi üzerinden alaya alınması işlenmektedir metinde. Metindeki yerleşik bu tutum, yaşama karşı bir reddi ortaya koymaktadır. Alay yoluyla, yaşamın dayatmalarına yönelik bir başkaldırı. Öğrencilerin bazıları metnin arka planına inerek çözümleme yapma yoluna gittiler. Bunlar da, metnin örüsünün kaybedilmiş geçmişi ve fırsatları yeni bir umut motifiyle (Liebemotiv) yeniden canlandırmaya çalışan birinin sessiz çılgılığı olduğunu ileri sürdüler. Ayrıca metinde zaman olgusunun da üzerinde önemle duranlar oldu. Zaman olgusunun dilimlendiğine kanaat getirenler bu tezlerini metinde geçen das zweite Futur (ikinci gelecek) ifadesine dayandırdılar. Bu da, öykü kişisinin beklenti ufkunun umuda dönük, bir o kadar da umuttan uzak ikileminden kaynaklanmakta olan inancıdır onlar için. İkinci zaman dilimini umut’a açılan kapı ile örtüştürdüler bunlar. Bunun simgesel yanını ise, köprü oluşturmaktadır. Zaman dilimleri arasında bağlantıyı sağlayan iletişim ögesi.

Kimilerine göre de metin, çağın makineleşen insanının duygudan uzak yaşamından kareler sunar. İnsan yaşamında değer olgularının yoksunlukla örtüştük olduğunu yansıtmaya çalışırlar. Sevgi-istatistik ilişkisi, bu ara düzeyi betimleyen önemli bir öğedir. Yaşamın ortasında insansal değerlerin nasıl kıyım ve kaymaya uğradığını ve soysuzlaştığını, sayıların diliyle aktarmaya çalışmaktadır öykü kahramanı onlara göre. Metnin içeriğini savaş olgusuyla ilişkilendiren öğrenciler, bunun artık nedenlerinin toplumsal değerleri nasıl sarstığını ve yitime uğrattığını ileri sürdüler. Sayılara ya da değerlere önem verenlerin iç çatışmalarını, ince değinmelerle dile getirmeye çalışırlar. Bunu da oyun tarzında bir ilişki düzeyini yarattığının altını çizerek. Onlara göre yaşam, alaysı yanı ağır basan bir kukla oyunundan başka bir şey değildir. Bu oyunun perde aralarını da duran zaman belirler. O da kızın köprüden geçtiği anda saklıdır.

Tüm değerleriyle-değersizlikleriyle sayıların aralıklarına sıkışmış dönem insanının sancılı, acınası sosyal yanına bir açıklık getirme adına eleştirel bir tutum ölçeği oluşturulmuş; bu da öykü kişisi üzerinden istatistik (sayı) olgusu ile, değerleri yitirilmiş insan(lığın) pozisyonuna bir eleştiri getirilmiştir bazılarının anlayışına göre. Sayılmayan sevgili imgesi ise, burada teselli ölçeğinde, karamsar yaşamın atmosferinden sadece cılız bir umut belirtisi olarak görülmüştür. Daha farklı perspektiften bakanlar ise, öykü kişisinin bir kaza kurbanı olduğunu düşünmektedirler. Buna neden olanların da, adamın şikayetçi olmaması koşuluna bağlı olarak kendisine bir iş verdiklerini düşünmüşlerdir. Bu ilişki ağı da, dönem insanının insanlar arası ilişkilerdeki düzeyin çarpıcı boyutuna ışık tutmaktadır. Ayrıca, değerler yitimi düzleminde, insanın kendi ben'ini yüceltmek ve ötekine olan bakışını netleştirmek adına ilginç düşünceler de ortaya atıldı. Sayılara dönüşen duyguların aşk-sayı bağlamında, çarpıcı bir ilişki ağına dönüştüğü de ifadeler arasında yer aldı.

Kimi öğrenciler metinsel arka alana daha ince bir perspektiften inmeye çalıştılar. Metnin giriş tümcelerinde yer alan adil sözcüğünün 'die' (...Die haben mir meine Beine geflickt...) (UG, 62), belirsiz kişileri nitelediğini dikkatlere sunmaya çalıştılar. Bunun bir kimlik sorunu olduğuna kanaat getiren öğrenciler, kimlik bunalımının çağın genel sorunu olduğunu ileri sürerek, bu sorunun çağ insanına savaş sonrası dönemin ağır armağanlarından biri olduğunu belirtmeye çalıştılar. Buradan yola çıkarak, dönem insanının öykü kişisi üzerinden kimlik bunalımı yaşadığı yorumuna varmaya yöneldiler. Yanılığlar, hayal kırıklıkları ve saçmalıklar üzerine kurulu bir yaşam anlayışının anlamsızlığına dikkat çekmek istediklerini belirttiler. Ruh çözümsel betimlemelerde de bulunan öğrenciler oldu. Bunlar da, öykü kahramanının istatistik yetkililerine yanlış bilgiler vererek, bir anlamda onlardan intikam almış olmayı amaçlamış olabileceği kanaatini ileri sürdüler. Bu bağlamda 'intikam alma' gibi, bir bilinç ötesi dürtünün adamın belleğinde yer etmiş olabileceğine olan inançlarını dile getirdiler. Aşk-nefret, aşk-kin ve aşk-intikam ilişkilerine dayalı yorumlamalarda bulunan öğrenciler de çıktı. Ruhsal ve bedensel olumsuzluklara karşı, öykü kahramanının kendince kimi tavırlar oluşturmaya yönelmesi, kendinin geliştirdiği savunma mekanizmaları olduğu inancını taşıyan öğrencilerdi bunlar.

Kimi öğrenciler ise, daha iyimser bir açıdan olayı değerlendirmeye gitmiş ve öykü kahramanına verilen işin bir onur göstergesi olarak değerlendirmeyi uygun görmüşlerdir. Kimisi de öykü kişisinin psiko sosyal uyumsuzluk ve korku içinde yaşadığını ve sosyal haklardan yararlanması gereken biri konumunda olduğu yönünde yorumlamalarda bulunmuşlardır. Bu durumda tek olumlu olgunun, sayılmayan sevgili olduğu seçeneğinde yoğunlaşmışlar. Bir takım öğrenciler de, dışarıdakiler ve içerdekilerin farklı yaşamlarını ya da üsttekiler ile alttakilerin çelişik yaşamsal durumlarını sayılar ve değerler üzerinden konu edinerek anlattığını belirttiler metnin. Bu kısaçta en özgür ortam, dokunulmaz değerlerden olan insan hayallerinin ve bu kuşaktaki dokunulmaz insansal duyguların yer aldığı ortamlardır. Yani, sayıların sıradanlığına girmeyen dışarıdaki, ancak huzurlu insanlar ile içerde her türlü rahata sahip, ancak buna karşılık huzurunu kurban vermiş mutlu görünümlü insanların resmidir metinsel ileti. Kimi öğrenciler de, öykü kişisinin duruşunu, direnen bir insanın duruşuna benzettiler. Bu duruşun, düzene ayak uyduramayan

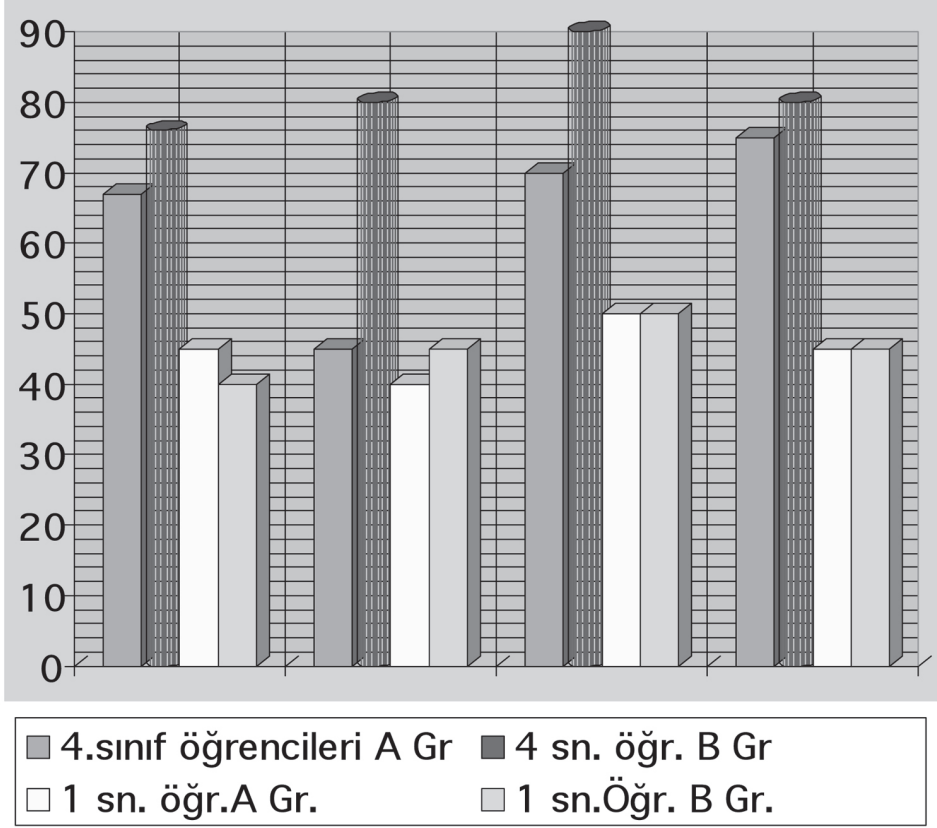
insanın direnişini sembolize ettiğini ileri sürdüler bunlar. İstatistik sayıları(veriler) yaşamın rutin, tek düze yanını imler onlara göre. Adamın direnci ise, ezber bozan bir davranış olarak bu rutin yaşamın akışına bir başkaldırıdır. Bu duruş, direnişin sesidir bir anlamda. Bazı öğrenciler de, sayıların büyümesine indirgenmiş insanın bağımlılığını ve insan-nesne arasındaki sıkışmışlığını metin üzerinden çözümlemeye çalıştılar. Yaşamın saçma olan yanını temsil eden istatistik dünyasının karanlık boşluğuna Sevgiliyi dahil etmemekle, sayısal değerlerin ruhsuzluğuna tutsak olmuş çağ insanının duygu yoksunu, makineleşmiş yanına işaret eder metin, düşüncesini taşıyanlar daha farklı açıdan metne eğilmeye çalıştılar. Bunlara göre metin bir anlamda, çağa, çağ insanına ve çağın yerleşik anlayışına yönelik sert bir eleştiridir. Öykü kişisi, yaşadıklarından dolayı kişiliğinin ikiye bölünmüş (Ich-Spaltung) olduğunu hissetmektedir. Bu kişilik bölünmüşlüğü, bir psikolojik sendromu olarak 'köprü' motifiyle örtüştürülmüş ve okura özellikle bu haliyle sunulmak istenmiştir. Bunda yazarın öz yaşamından dökülen izlerin payı da oldukça etkiliydi (bk. Schröder, 60-61).

Çözüm Önerileri

Yazınsal metinler, örtüsü gereği farklı alımlama ve çözümleme yaklaşımları gerektirdiğinden, bu tür metinlere yaklaşırken yazınsallık özelliklerinin işlevsel yanını gön önünde bulundurmak gerekir. Okurun kendi donanımları kuşağında metne yaklaşması kaçınılmazdır. Bu nedenle, bir takım niteliklerin ve yetkinliklerin gerekli olduğunu açıktır. Okur/öğrenci, özgün değerleri ile yabancı değerler arasında ön yargısız bir tutum sergilemek suretiyle, metnin anlamsal yanına sağlıklı yaklaşabilir. Okur, nitelikli bir yapıya sahip olmak kaydıyla, çok anlamlı yazınsal metinlerle ilgili olarak çözümleme süreçleri başlatabilir ancak. Bilgiye dönük çalışmalara paralel olarak, metinsel anlamın izlerini sürmek için, beceriye dönük dilbilimsel çözümler de yapmak zorunludur. Kültür farklılıklarının farkına varılarak, yabancı dilde yazılmış yazınsal metinlere yönelik çözümleme çalışmaları yapmak daha sağlıklı değerlendirmeler getirecektir. Sınıf ortamında ele alınan yazınsal metinlerin anlamsal katmanlarına ulaşmak için, derin bir kültür, tarih ve sosyolojik birikim yanında, ruhbilimsel çözümlere ön ayak olacak bilgi birikimlerinin de gerekliliği duyumsatılmalıdır.

Öğrenci odaklı okuma süreçlerinin, bazı çözümleme tekniklerine dönük olarak sıkıntılar doğuracağı açıktır. Bunun üstesinden gelebilmek için, yazınsal metinlerin çözümlemelerine dönük teknik ve taktiklerin sınıf ortamında uygulamalı olarak gösterilmesi çözümleme süreçlerinde öğrencilere çok yararlı olacağı bilinmelidir. Yanlı değerlendirmelerin olabileceği gerçeği göz ardı edilmeden, öğrenciyi sınıf ortamında kendi değerleri ile yabancı kültür değerleri arasındaki ilişki düzeyini, yaşamsal bir gerçek olarak algılanması noktasında bilinçlendirmek ortamı yaratılmalıdır. Ancak bu sayede, farklı olgulara nefret veya aşırı bağlılık, benimseme, hayranlık duyma gibi duygularıyla değil de; kendi gerçeği içinde yaşamsal bir değer olarak bakabilme tutumu geliştirilmelidir. Çözümleme süreçlerinde diğer bir sorun, yorumlamalarda okur/öğrencinin, sınırsız bir yorumlama rahatlığının olamayacağını bilincinde olmaları gerektiğidir. Yorumlama süreçleri, metnin kendi güdümünde, ancak okurun deneyimlerini ve düşünsel üretilerinin

etkin olduğu bir çizgide yaşamsal gerçekler ve buna paralel güncellemeler kuşağında sürdürülmelidir. Bu sayede okur/öğrenci, kendi bilgilerini denetleme, sınamaya ve gerçekleştirme ortamı yakalayacak ve varlığının anlamlandırılmasına tanık olacaktır. Ayrıca, yazınsal metinlerle yüzleşme sendromundan kendini arındırarak ve daha rahat, daha etkin okuma ve çözümleme eylemlerini gerçekleştirmenin zevkli yanını elde etmiş olacaktır.

Çalışmaya katılan grup öğrencilerinin Yazınsal metinlere yaklaşım tutarlılıkları ve metinsel çözümleme stratejileri ile ilgili yetkinlik durumlarını gösterir grafik.

Sonuç

Yazınsal metinler, öğrenci odaklı çözümleme eylemlerinde diğer metin türlerinden daha işlevsel yaklaşımlar gerektirirler. Okur/öğrenci bu bağlamda, sıradan okurdan çok, nitelikli okur (der faehige Leser) olmak zorundadır. Ele alınana kısa öykü, kendi yapısal ve yazınsal özellikleri bakımından öğrenciye çok yanlı bir değerlendirme olanağı sunar. Bu sayede öğrenci, kendisiyle ve yabancı dilde yazılmış metnin içkin kültürel değerleriyle

karşılaşmak suretiyle, yabancı olgusunu karşılaştırıp, kendi konumunu görmek, onunla yüzleşmek ve kendi varlığını daha da etkin kılmak ortamı yakalayabilmektedir. Çağdaş tutumunu ve cesaretini yapılandırmak, bu dönemsal algıyla gerçekleşebilir kuşkusuz. Bunu sağlayan öğeler ise, yazınsal metinlerin taşıdığı yazınsallık öğeleriyle yoğrulmuş değerlerdir. Değişik öğrenci gruplarıyla uygulamalı olarak yürüttüğümüz bu çalışma, öğrenci açısından pek verimli ve işlevsel yanı ağır basan bir faaliyet oldu denebilir. Öğrenci yorumlamalarının değişik perspektiflerden oluşarak biçimlenmesi, bu başarıyı daha belirgin kıldı doğrusu. Farklı ortam ve yaşamsal değerlerin, yabancı ortam ve yaşamsal değerlerle hangi ölçütlerde örtüşüp, hangi ölçütlerde ayrıştığı gerçeği, öğrencide daha duyarlı bir algı biçimini oluşturduğu kazanımı da, göz ardı edilemeyecek bir değerdir doğrusu.

Kaynakça

- Bülbül M. (2008). Seçme Kısa Öyküler ve Karşılaştırmalı Öykü Çözümlemeleri. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Böll T.H. (1994). Wanderer Kommst Nach Spa... Erzählungen. München: DTV.
- Erden, A. (2002). Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri. Gendaş Edebiyat: İstanbul.
- Hutchings, W. (2005). Samuel Beckett's Waiting for Godot: A Reference Guide, New York: Praeger Publishers.
- Jakobson, R. (1977). Poetiğin Sorunları, Seul, No:85.
- Sayın, Ş. (1994). "Yazınbilim ve Alımlama Estetiği", Gündoğan Edebiyat, Sayı:10.
- Schröter, K. (1988). Heinrich Böll, mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Rowohlt TaschenwörterbuchVerlag: Hamburg.
- Schwarz J.W. (1968). Der Erzähler Heinrich Böll, Der reine Mensch als Opfer der Welt. Bern und München: A France AG Verlag.
- Özbek, Y. (2005). Postmodernizm ve Alımlama Estetiği. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Ranicki, M. R. (Hrsg.) (1985). In Sachen Böll Ansichten und Einsichten. DTV: München.